

25 év után

A rendszerváltozás néhány társadalom-lélektani sajátossága¹

Foszladozó ködben

Arról, hogy 10, 15 vagy 25 év elegendő „történeti távlatot” nyújt-e a politikátörténet számára a rendszerváltozás szakmai elemzésére, megoszlanak a vélemények, ellenben a fordulat pszichológiai, szociológiai, társadalom-lélektani áttekintésének semmiféle „tudományos” akadálya nincsen. Nem volt eddig sem, néhány elszórt kezdeményezésen kívül azonban a sorsfordító események elemzése valahogy kívül esett a társadalomtudósok érdeklődésén,² viszont ezrével készültek „tudományos értekezések” mondvasinált kérdésekről. Szellemi életünkre jellemző, hogy a kutya sem ugatta meg, hogy miért siklott ki a vasfüggöny mögötti kísérlet, miért követelt mintegy 100 millió emberéletet a „kommunista világrendszer” építése, arról meg, ha lehet, még kevesebb szó esett, hogy a „vörös veszély” elmúltával merre halad tovább velünk a történelem kereke. Arról a magaslatról persze, ahová az értelmiség helyezte magát, képtelen volt a mindennapi élet ilyen „triviális” problémáival foglalkozni, még kevésbé volt képes az emberi-társadalmi lét jövőbeli alakulásának kérdéseivel. Nem mintha az értelmiségen számon lehetne kérni bármiféle – újabb – *társadalmi utópia* horizontját, de legalább fel kellett volna hívnia a figyelmet azokra a buktatókra, amelyekkel az erőszakos kollektívizálás után a leggátlástalanabb kapitalizmusba való visszatérés jár.

A rendszerváltoztató elit nyugati mintára és sugallatra megváltoztatta a törvényeket és intézményeket, de ezzel együtt a szociális igazságosság eszméje is sírba szállt. Divatjamúlt

¹ Készült a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum által 2014. október 17-én szervezett Magyarok a rendszerváltásban a határon innen és túl címmel rendezett műhelybeszélgetésre.

² Kivételt jelent ezalól Erős Ferenc A válság szociálpszichológiája c. könyve és Lányi Gusztáv Rendszerváltás és politikai pszichológia című műve.

fogalommal vált, holott az emberek többsége a rendszerváltozástól elsősorban magasabb életszínvonalat várt, tulajdonképpen ezt értette a szabadságon és a demokrácián. Ezzel szemben az életszínvonal visszaesett, miközben a rendszerváltoztató elit körében gátlástalanul utat tört magának a harácsolás és vagyonszerzés. A politika hajlandó fátylat borítani a történetekre, ez azonban csak történetírói divat, lélektani szinten más a helyzet: széles néprétegekbe beivódott a csalódottság, amitől megingott a történelem szekere. Ráadásul a választói és parlamentáris demokrácia állandósította a hatalmi harcért folyó új típusú konfliktusokat. Ez a társadalom-lélektani gubanc ma is az egyik legfőbb gondunk. Kétségtelen, hogy az utóbbi időben néhány kormányintézkedés – rezsicsökkentés, bankok megadóztatása, adósságrendezés – orvosolni igyekezett ezeket a társadalmi feszültségeket, amelyek a választások kimenetelét is eldöntötték.

Nyertesek és vesztesek

A rendszerváltozás kezdetén a nyugati típusú társadalmak felettébb vonzónak tűntek, a parlamenti demokrácia és a piacgazdaság egyértelműen a magasabb életszínvonalat és a szebb jövőt jelentették. Sokan szentül hitték, hogy a vasfüggöny mögött töltött évtizedek után végre megtaláltuk a „tökéletes és végső társadalmi modellt”, melyet hovatovább a „történelem végéként” vizionáltak eléink.³ Ezzel szemben egy

³ 1989-ben az amerikai külügyminisztérium ifjú munkatársaként adta közre Francis Fukuyama A történelem vége? című, mindössze néhány oldalas tanulmányát, és ezzel egy csapásra világhírű lett. Majd Fukuyama könyvben is megírta az elméletét, s arra a következtetésre jutott, mely szerint a liberális demokrácia „az emberiség ideológiai fejlődésének a végpontja”, „a kormányzás végső formája, s mint ilyen az egyetemes történelem vége lehet”. Cikkek ezreiben vitatkoztak vele, sőt napjainkra a liberális demokrácia is megbukott, úgy tűnik, mindhiába, a mítosz továbbra is tartja magát.

ellentmondásoktól terhes időszak következett, utóbb még azok is meghökkentek, akik korábban a rendszerváltozást félvállról vették. A neo-liberalizmus és a globalizáció fenyegető csapásai után ma már ott tartunk, hogy nem is biztos, nemzeti fennmaradásunk érdekében ebbe a „történelem nélküli” állapotba kell kerülnünk.

Azon persze elvitatkozgathatunk, hogy „nacionalizmustól mentes” patriotizmus-e a cél, amelyben az állampolgárok egyazon közösség tagjainak tekinthetik magukat, vagy pedig a jövő zálogát az egészséges nemzettudatban kell keresnünk. A lényegi kérdés, hogy jobban érzi-e magát a magyar társadalom, mint 25 évvel ezelőtt. A válasz egyértelmű: a rendszerváltozás nyertesei igen, a vesztes többség nem. Áradozhatunk sikertörténeletről, azt azonban, hogy valahol utat tévesztettünk, aligha lehet „jobboldali” túlzásnak tekinteni. A gyűlölködés korróziós hatása, amelyet a leszakadók egyre nagyobb tömege gerjeszt maga körül, a helyzettel való hosszú és tartós elégedetlenséget vetíti előre. Továbbá hiába a politika és az intézmények szemszögéből a látványos változás, hiába csiszoljuk, finomítjuk a parlamenti demokráciára és a piacgazdaságra épülő nyugati modellt, ha ugyanolyan küzdelmekkel, bukásokkal, pusztulással és újrakezdésekkel teli idők várnak ránk, mint a kommunizmus idején. Sőt, az elitet kivéve a kádárizmus (titoizmus) hosszú évtizedeinek anyagi biztonsága – mindent összevetve – a társadalom többsége számára még mindig jó, a mainál sok szempontból jobb korszaknak tűnik. Ezt a társadalom-lélektani sajátosságot nem szabad figyelmen kívül hagyni. Összességében azt, ami a rendszerváltoztatás néven történt, a többség „társadalmi igazságtalansággként” éli meg, s ennek az érzésnek van némi jogalapja. A társadalmi változások igazságosságának ugyanis az emberek szemében egyetlen kritériuma van, nevezetesen, hogy mekkora az események alakulására való lehetséges hatásunk. Nos, sok minden állhat a rendszerváltozásnak nevezett folyamat háttérében, legkevésbé lenne igaz azt állítanunk, hogy alulról, a társadalom mélyéről jövő események és áramlatok – a széles néprétegek akarata – jutott kifejezésre ebben a folyamatban.

Kellő „politikai távlat”

Történt, ahogy történt, a hegyek vajúdtak, az eredmény azonban meglehetősen kiábrándító és silány. A sokféle szándék és a történelem kínálta mozgástér közötti diszkrepancia olyan társadalmi-politikai eseményeket generált, amelyek nem váltak közös akarattá, a társadalmi cselekvést sehonnán sehová sem vezérelték. Ebben a vonatkozásban vádolhatjuk az értelmiséget mulasztásáért, kárhóztathatjuk a politikusokat kapzsiságukért, mutogathatunk a régi káderekre, besúgókra, helyi és provinciális kisistenekre, külföldi nagytőkére, ám hiába helyezük magunkat az áldozat szerepébe, akit mások cserbenhagytak, becsaptak, kijátszottak, mi magunk voltunk restek, alkalmatlanok felemelő, nagy dolgokra. A rendszerváltozás éppen olyan csonka és hazug, amilyen csonka és hazug volt személyes életünk. Riasztóan primitív világban élünk, amelyben – a politika egyszerre elemi és banális hatásmechanizmusának köszönhetően – minden megtörténhet velünk. Társadalmi és személyes életünk csak akkor lehetne teljes és hiteles, ha egyenként nemcsak a magunk sorsával törődünk, hanem szándékunk, gondolatunk, akaratumk a közösségi cselekvés része lenne. Ez az, amiben alulteljesítettünk. Többnyire csak politizálunk, holott nem ártana néha a lélek belső történéseire – állapotára, gyötrelmeire – figyelni, amelyek magyarázatai lehetnek a társadalmi cselekvés hiányának, de jobb csillagállás esetén (1848-ban, 1956-ban) jelenthettek életet és új lendülést a jövőbe.

Előjáróban ennyit az adott történelmi helyzetről, társadalom-lélektani viszonyokról, „történelmi távlatról”, a varázsszavakról és a szellemi restségről. Egyébként azt gondolom, hogy a „kellő politikai távlat” csupán fikció, kibúvó keresése, elodázása a valósággal való szembenézésnek. A történetek tárgyyszerű elemzése ugyanis nem az időmúlás függvénye, legfeljebb a szükséges információk hozzáférhetőségének kérdése. A politikatörténet gyakran abba a hibába esik, hogy szereti az események egyenes vonalúnak látszó menetét kelteni, holott az élet – társadalom-lélektani szemszögéből – mindig bővelkedik esetlegességekben, véletlenszerűségekben, meglepetésekben. Így aztán fennáll annak a veszélye, hogy ha a történetekre nem a maguk

totalitásában tekintünk vissza, a rendszerváltozás – függetlenül a „történelmi távlatról” – végül mítoszként kerül be a történelemkönyvekbe.

Délvidék

A csehszlovák, NDK-s, majd még inkább a romániai drámai események a régió egészét állítják a világ érdeklődésének középpontjába, Jugoszláviában azonban semmi sem történik, a párt csendben kivár. Aztán felgyorsultak az események. A szerb hadsereg 1991. július 7-én, tíz nap alatt, meghátrálásra kényszerült a szlovén honvédelemmel szemben, majd a szerbek Horvátországgal körülbelül öt éven át, Bosznia-Hercegovina területén pedig három éven át folytattak háborút. Miután sorban kiverték őket, a szerbek a megmaradt területükön megpróbálnak „rendet” teremteni, és a kilencven százalékos egységes őslakosságú Koszovót próbálták megregulázni. És akkor jött a meglepetés. Olyasmi történt, amire nem volt példa az utolsó kétszáz évben. A nemzetközi hatalom az albánok megregulázását végre rossz néven vette, és fizikai szankciót alkalmazott egy szuverén állammal – Kis-Jugoszláviával – szemben egy kisebbség védelmében. Ezek az események végül Milošević bukásához vezettek. Időközben a Szerbia és Montenegró névre keresztelt államközösség is felbomlott. Mi azonban – délvidéki magyarok – a továbbiakban is a szerb politika foglyai maradtunk. Bár az etnikai arányok az egykori Jugoszláviában vészesen megváltoztak a rovásunkra, az ország széthullásával a horvátországi, boszniai és koszovói szerbek százezreit telepítik Vajdaságba.

Kezdetek

Térjünk még vissza a rendszerváltozás kezdetéhez. Magyarországon 1989 június–júliusában megkezdődtek a kerekasztal-tárgyalások az ún. „politikai átalakulásról”. Ennek hírére a nyár folyamán mi is többször összejöttünk a Tiszaparton. A délvidéki magyarság megszervezésének hevéletében a személyeket illetően nem nagyon válogathattunk, egyébként is jómagam a címkézéstől mindig idegenkedtem. A „bal-” és „jobboldal” viszonyának a kérdése a vajdasági magyarság politikai önszerveződésében az első perctől fogva mégis kardinális fontosságú kérdésként merült fel. Miután a JKSZ megszűnt, az

egykori párttitkárok és állami funkcionáriusok tömegesen lepték el a formálódó pártokat, szervezeteket. Ez történt az újonnan alakult VMDK-val, majd a VMSZ-szel is. Számbeli túlsúlyuk – és riasztóan nagy hatalmi ambíciójuk – ellensúlyozására igyekeztem volna a vezetőségbe kellő számú „jobbaldalit” (nemzeti érzelmű) embert verbuválni, de hamarosan kiderült, hogy reménytelen feladatra vállalkoztam. Fájdalmas felismerés volt számomra, hogy a vajdasági magyar nemzetrésznek voltaképpen nincs „jobbaldala”, még kevésbé nemzeti érzelmű értelmisége. Aki volt, azt az állam bebörtönözte, lefejezte, elűzte. A kommunista párt 1945 után saját céljai érdekében kinevelt egy új, az állami és pártbürokráciához kötődő kisebbségi elitet, ez a réteg azonban nemcsak alkalmatlan volt a nemzeti érdekek megjelenítésére és képviselésére, hanem – többnyire fogott emberekről lévén szó – abban ellenérdekelte is volt. Az ellenérdekeltség később tompult, az *alkalmatlanság* azonban tartósan bizonyult.

Hit és politika

Ha őszinte akarok lenni, kisebbségi életünkben a „rendszerváltozás kisiklása” itt kezdődött, s voltaképpen *maig sem ment végbe*. Az emberek nem hisznek a vezetőiknek. Hiteles vezetők híján viszont a legjobb szándék is utópisztikus és kivihetetlen. Ez a társadalom-lélektani igazság megkerülhetetlen. Hit nélkül pesszimizmus vesz erőt az embereken, ami pedig rendre létrehozza azt a bajt, amit megjövendől.

Ez történt a kommunista eszmével is. Nem a szociális igazságosság eszméjével volt baj, hanem a hiteltelen emberekkel. Az egykori vezetők korántsem voltak szentéletű idealisták, akik példát mutattak volna, hanem ellenkezőleg, rendre diktátorokká váltak, akik mindenkit kíméletlen csatlós sorba igyekeztek kényszeríteni. Az a lelki kárhozát, hogy az önérvényesítés néha túlzott erővel tör felszínre, nem az ember, hanem a hatalom természetéből ered. A világon a politika uralma ma is kiterjed mindenre. Látnunk kell azonban, hogy egy új, jobb kor előkészítésének a feltétele nem annyira rendszerbeli kérdés, mint inkább a hit és az erkölcs uralmának a politikára való kiterjesztése. Ezt csak zárójelben jegyzem meg, annak megértéséhez, hogy talán

a dolgok a rendszerváltozást illetően sem olyan bonyolultak, mint hinnénk. Tény és való, hogy a rendszerváltó pártok hamar elvesztették társadalmi szerepüket és jelentőségüket, eszközzé silányultak a hatalomra törő hiteltelen emberek kezében.

Mozgástér

A politikai fordulat idején a délvidéki magyarság szellemi-kulturális életében gyarmatosító állapotok uralkodtak. A közoktatásból, tájékoztatásból, politikából teljes egészében hiányzott a magyar szellemiség. Idegen érdekek, szándékok, törekvések hatása alatt sínylődött mindenki, az embereknek sem módjuk, sem képességük nem volt nemzeti érdekeiket megjeleníteniük. És mégis, amint a remény szikrája felcsillant, a magyar kisebbséget ebből az alélt állapotból szinte napok alatt talpra lehetett állítani. Létrehoztuk a politikai érdekszervezetünket, megfogalmaztuk a jövőre vonatkozó elképzeléseinket, és – mint politikai szubjektum – megjelentünk a nemzetközi nyilvánosság előtt. Ebben a szerveződésben az anyaországnak nem sok része volt, legfeljebb az MTV *Panoráma* szerkesztőségének, amennyiben hírt adott a történésekről.

A magyar diplomácia üdvözölte a spontán jelentkező önszerveződést – amíg az az autonómiatörekvésekben formát nem öltött. Az autonómiatörekvésekkel ugyanis sokáig nem tudott mit kezdeni. A retorika az volt és maradt, hogy „a magyar kormány támogatja a határon túli magyarok törekvéseit”, ami voltaképpen helytálló és igaz. Csakhogy ez az alapállás, tekintettel a kisebbségpolitikában uralkodó mindenkori széljárásra, gyakorlatilag annyit ér, mint halottnak a csók. Azzal, hogy a magyar külpolitika az önrendelkezés ügyét a határon túli pártvezérekre bízta, az autonómia gondolatának hordozói rendre a pálya szélére szorultak. A vezérszerep ugyanis óhatatlanul a megalkuvó politikusoknak áll, akik igyekeznek visszametszeni, visszanyesni minden törekvést, amely megzavarhatja a többségi néppel való „jó viszonyt”. Így aztán az autonómia-tervezetek kidolgozása óta – mintegy 25 éve – soha senki nem nézett közülük „farkasszemet” a kisebbségben élő magyarság fogva tartóival.

KENF

Annak idején az 1991-ben alakult Közép-európai Magyar Népcsoportok Fórumának elnökeként többedmagammal szeretttük volna összehangolni a politikai törekvéseinket a magyar kormány lépéseivel és lehetőségeivel. Nevezetesen szeretttük volna a magyar autonómiák ügyét napirendre tűzni Brüsszelben. Ez a törekvésünk azonban meghiúsult, nehogy a magyar nemzetrészek közös fellépése „felébressze a kisantant-reflexeket”. Helyette jöttek az államszerződések, amelyekkel a magyar külpolitika pontot is tett az autonómiatörekvéseknek, egyáltalán a határon túli magyarság társadalmi-politikai önszerveződésének a végére. Tudjuk jól, hogy ez az áldozat az Európai Unióhoz való gyors csatlakozás reményében történt.

Mit mondjak, kár volt a nagy sietség. Talán jobb lett volna a magyar részről az autonómiák ügyét felkarolni, az Európai Unió részéről pedig a határ menti régiókat „gazdaságilag felzárkóztatni”. Magyarországnak a csatlakozás ellenében ezt a lapot kellett volna kijátszania. Hiszem azt, hogy ez az alternatíva egy rosszul kormányzott világban, ha ilyen-olyan feszültségek árán is, de minden bizonnyal járható út lett volna. Így viszont hiába zörgetett a világtörténelem a határainknál, a pislákoló reményt a nagy tülekedésben a mohó kezek és lábak hamar eltaposták.

Ha engem kérdeznek, 25 éve lefelé megy velünk a mozgólépcső. Annak ellenére, hogy a nemzet egyesítése terén a magyar állampolgárság megszerzésének megkönnyítése vitathatatlán előrelépést jelent. Az állampolgárság kiterjesztésének gondolata akkor vetődött fel, amikor a határon túli magyar autonómiák kérdése gyakorlatilag lekerült a napirendről.⁴ Emlékezzünk, a Magyar Állandó Értekezlet egyik ülésén a teljes körű állampolgárság kiterjesztésének gondolata napirendre került, de a jeles fórum helyette „a határon túli magyarok anyaországi jogállása törvényi szabályozásának megteremtésére” tett kezdeményezést. A halva született ötletet később más fejlemények követték. Ezeket ismerjük, erre most talán nem szükséges bővebben kitérnem. A kérdés mára, még ha felemás módon

⁴ Állampolgárság vagy státustörvény. Az elszakított nemzetrészek jogállásának rendezési lehetőségei. MVSz JOT közleménye. Zenta, 2000. febr. 10.

is, megoldódott. Annak idején kisebbségi részről tisztán láttuk, hogy önmagában az állampolgárság kiterjesztésével – önrendelkezés területi autonómia nélkül – nem lehet megnyugtató módon rendezni a határon túli magyarok helyzetét.

A jelen helyzet

Ugorjunk egyet az időben, nézzük a jelent. A Szerbiához csatolt mintegy félmillió magyar napjainkra 250 ezerre apadt. Napról napra tovább apad, pártjaink viszont szaporodnak. Jelenleg a vajdasági magyarságnak 6 pártja van. Volt még vagy hat, kerékkötőnek, ezek időközben elvéreztek. A pártok közül kizárólag a Vajdasági Magyar Szövetségnek vannak képviselői a belgrádi és az újvidéki tartományi parlamentben. A többi párt néhány helyi önkormányzatban képviselteti magát.

Az országos, tartományi és helyi politikai jelenlét mellett az országban élő magyarságnak nemzeti tanácsa is van, amelyen keresztül névlegesen megvalósíthatja a kulturális autonómiához való jogot. A vajdasági Magyar Nemzeti Tanács (MNT) korlátozott jogköre a művelődés, a tájékoztatás, a nyelvhasználat és az oktatás területére terjed ki, az ismételten felvetett hatásköri viták – olykor a nemzettársaink részéről érkező feljelentések – tovább szűkítik amúgy is csekély mozgásterét. A szerb alkotmánybíróság 2013 januárjában alkotmányellenesnek nyilvánította a nemzeti tanácsokról szóló törvény néhány pontját, ezért változtatni kellett a jogszabályon. A módosítás főleg a választások módjára vonatkozott, az új összetételű nemzeti tanácsok felállítását követően pedig a belgrádi parlament napirendjére kerülhet az országos kisebbségi önkormányzatok hatásköreinek kérdése is.

A kisebbségi nemzeti tanácsokról szóló első törvényt 2009-ben fogadták el, ezt követően 2010-ben tartottak először választásokat a 35 fős kisebbségi önkormányzat felállítására. Az MNT-ben 2010 és 2014 között a VMSZ által támogatott Magyar Összefogás listának háromnegyedes többsége volt. Rajtuk kívül a Jobbik testvérpártja, a Magyar Remény Mozgalom (MRM), valamint a szintén a magyar jobboldallal szimpatizáló Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) egy-egy képviselője jutott be az MNT-be. Ezenkívül a most már ellenzéki, akkor még országos szin-

ten is kormányzó Demokrata Párt (DS) és a Vajdasági Szociáldemokrata Liga (LSV) támogatóit ülhettek a képviselői székekbe.

Újra választások lesznek. Október 26-án a Szerbiában élő 22 nemzeti kisebbség közül 17 választhatja meg közvetlen módon saját kisebbségi önkormányzatát. A nemzeti tanácsi választásokon való részvételhez a szavazásra jogosultaknak külön választói névjegyzékre kell feliratkozniuk. Közvetlen választást akkor lehet tartani, ha az adott nemzeti kisebbség 40 százaléka feliratkozott erre a névjegyzékre. A számok meghatározásakor a 2011-es népszámlálás adatait veszik figyelembe. Abban az esetben, ha a feliratkozottak száma nem éri el a teljes kisebbségi közösség 40 százalékát, választott elektorokon keresztül zajlik a voksolás. A magyar kisebbség közvetlen úton választhatja meg az új összetételű MNT-t.

Amiről nem beszélünk

Vitathatatlan, hogy az eddig elért eredmény is több a semminél. Az MNT vezetősége – értékelve négyéves tevékenységét – természetesen elégedett. Mások kevésbé elégedettek. A Magyar Remény Mozgalom elnöke joggal teszi szavá, hogy az MNT a jövőben ne csak „anyagi forrást jelentsen néhány embernek”, hanem valódi védőernyő legyen az élet minden területén. A Magyar Polgári Szövetség azon siránkozik, hogy a nemzeti tanácsokról szóló törvény „nem biztosít autonómiát a vajdasági magyaroknak”. Ez is igaz. A VM DP „nem kíván részt venni a nemzeti tanácsi választásoknak nevezett politikai porhintésben, hiszen annak mind tényleges célja, mind végső eredménye máris borítékolható”. Választások előtt állunk, a vita természetes. Nem beszélünk róla, de a csüggedtség, csalódottság óriási. Nem kevésbé nagyok az újonnan megválasztott nemzeti tanáccsal szembeni elvárások. Vajon olyan emberek kapnak-e bizalmat, akik majd kikaparják nekünk a tűzből a forró gesztenyét? Vagy úgy állunk a listaállítással is, mint az autonómiával? Nemrégiben a Pannon TV-ből arról értesültem, hogy valahol Bácskában tanácskozást rendeztek az autonómiáról. Mint az autonómiatervezet kidolgozója, aki annak idején a tervezetet több világnyelven megjelentettem, és az autonómia ügyét azóta is követ-

kezetesen képviselem, meghívót sem kaptam a rendezvényre. (Ennyire jól állunk az autonómia híveivel?) Érthető tehát, ha a híradást feszülten figyeltem. A konferencia eminens vendégei nemzeti önfeladásban egymással versenyeztek. Az egyikük szemrebbenés nélkül állította, hogy nem tudja, mi az autonómia. Itt tartunk a rendszerváltozás után 25 évvel.

Mennek

Mindennek megvan a maga folyománya. A magyar kisebbség hivatásos vezetői a magyar kormány támogatását maradéktalanul élvezik. A szellem őrei kevésbé. Talán a politikában ez így is van rendjén. Csakhogy az élet társadalomlélektani szabályait nem lehet figyelmen kívül hagyni. Illetve lehet, de annak megvannak a fájdalmas következményei.

A nemzet nem annyira tömeg, mint inkább lélek. Érzés és öntudat. Érzés és öntudat nélkül az emberek előbb-utóbb sötéten látnak mindent, csüggedtség lesz úrrá a lelkükön. Miért mondom ezt? A határon túli magyarság a kisebbségi sorban elszenvedett sérelmei és keserű tapasztalatai ellenére mindig több-kevesebb bizakodással tekintett a jövőre. Ez a bizakodás és várakozás többnyire naivitásnak bizonyult, de ezt nem írnam a számlájára, hanem a hit elpárolgására utalnék megint. Hányszor csapták be? Hiteles emberek nélkül megint jönnek a néma évtizedek, ami elől az emberek fejvesztve menekülnek. Féltő, hogy a maradók, kicsit morcosan és vénen, már nem tudják megvédeni, hogy ablakainkat bezúzza a vihar.

Újra áttelepült Magyarországra néhány ismerősöm, mások Németországba mennek. Búcsút veszek tőlük, tanácstalanul nézünk egymásra. Kisebbségi világunk egyre inkább beszűkül. A tavasz folyamán *Menni vagy maradni* címmel előadást tartottam több helyen. Miután az autonómia gondolatával magamra maradtam, arra gondoltam, hogy pszichológusként megkeresem az önfeladás – asszimiláció, gyermektelenség, elvándorlás – lélektani mozgatórugóit. A szörnyű, önkínzó látomások nem hagytak nyugton, sorra jelentettem meg az erre vonatkozó munkáimat. Azt gondolom, hogy jelenleg nincs fontosabb dolgunk, mint mérsékelni ezt a – szinte járványos méreteket öltő – kivándorlást. Mert men-

nek. Mennek. Már nemcsak Magyarországra, hanem magyar útlevéllel a zsebükben Nyugatra, a tengerentúlra. Ez irányú felhívásom – segélykérés! – a VMSZ-hez, a Magyar Nemzeti Tanácshoz, a magyar önkormányzatokhoz süket fülekre talált, visszhang nélkül maradt.

Nem tudom, lehet-e a magyarságnak nagyobb érdeke annál, mint hogy ezt a járványt valamivel megállítsa. A rendszerváltozás következményeiről beszélünk. Arról, amit 25 évvel ezelőtt afféle virágos mezőnek képzeltünk. Aztán rá kellett jönni, hogy – a többi között – azért nem mentünk semmire, mert sem a nemzet, sem az egyes nemzetrészek a képzeletbeli méhkas szerepének nem felelnek meg. Kalóz méhek vagyunk valamennyien, szállván, amerre nekünk tetszik, s rabolván a mézet, ahol érjük.

A rendszerváltozás hatása

Dolgozatom végére hagytam a kérdés megválaszolását: *Hogyan élte meg a délvidéki magyarság a rendszerváltozást, és milyen hatással volt a magyarországi rendszerváltozás az életére?*

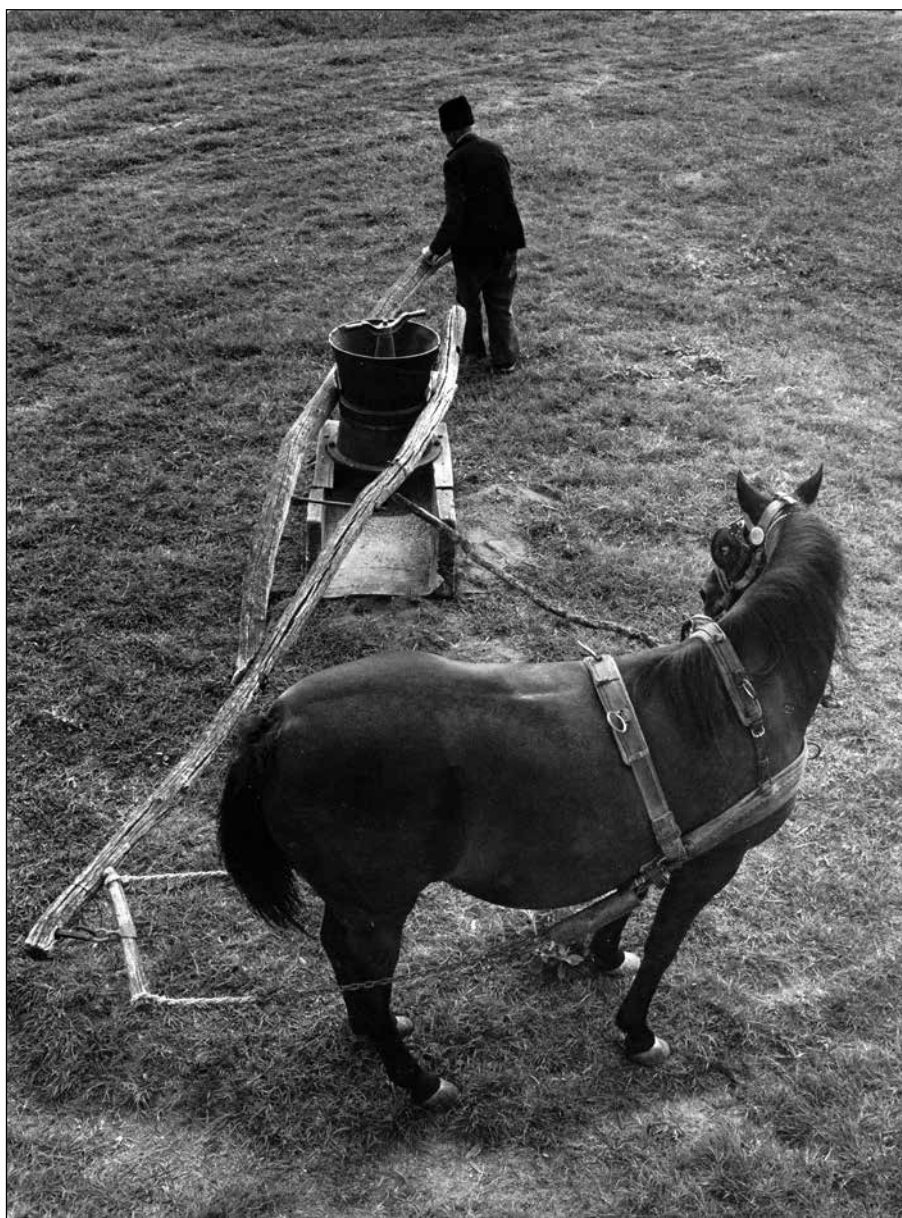
A rendszerváltozás 10 éves évfordulója kapcsán írtam az alábbiakat. 1989 váratlanul felcsillantotta a reményt a társadalom átalakulására, és azon belül a vajdasági magyarság nemzeti önszerveződése számára. Megítélésem szerint jelentős eredménynek számít, hogy több évtizedes elnyomás után megfogalmazódott a *nemzeti együvé tartozás* gondolata. Kimondatott ez a vajdasági magyarság részéről is, ahol a jugoszlávság jegyében zajló asszimilációs politika sokkal nagyobb pusztítást végzett a magyarság nemzettudatában, mint az erőszakosan fellépő román vagy szlovák nacionalizmus. Eredményként könyvelhető el, hogy *megerősödött a magyarságtudat*, megindult a *magyar társadalom szerveződése*, pártok és civil szervezetek jöttek létre, megfogalmazódott és kimondatott az *autonómia* igénye.⁵

Ennél sokkal többre azóta sem jutottunk, sajnos veszteségeink növekedtek. A pótolhatatlan veszteséget elsősorban *halottaink* jelentik. Számos értékes, a vajdasági magyarság életében fontos szerepet játszó ember távozott

⁵ Tíz év után. Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai Szemle. VI. évfolyam – 2000. 1. (19.) szám.

közülünk. Papokat, írókat, tudósokat, tanárokat temettünk, holott amúgy is foghíjas volt az értelmiségünk. Nem csak értelmiségünk fogyatkozott meg, a délszláv háborúk során temettünk frontra elhurcolt kiskatonákat, testben és lélekben megrokkant embereket, magukra maradó szülőket, testvéreket, barátokat, ismerősöket. Bár az elmúlás az élet kérlelhetetlen velejárója, a mi veszteségeink a szörnyűséges idők miatt sokkal nagyobbak, mint amit boldogabb népek körében a természet kérlelhetetlen rendje diktál. A korai halál miatt az átlagéletkor tíz-tizenöt évvel megrövidült. A *megrövidült élet* a legnagyobb veszteségünk. Továbbá súlyos veszteségként könyvelhető el erőteljes demográfiai fogyatko-

zásunk, amelyen belül a *kivándorlás miatti megfogyatkozásunk* külön szót érdemel. A politikai és társadalmi felfordulás, amely ránk szakadt, több mint százezer magyar embert sodort el innen. Elsősorban a vállalkozó, képzett, fiatal nemzedék ment el, pótlására semmi esélyünk nincsen. Végül nagy veszteségünk a *magyar-ság gazdasági kifosztása, koldusbotra juttatása*. Egyáltalán nem vigasz számunkra, hogy ebben a koldussorban az ország más népei is velünk osztoznak. Mindent összevetve bár a világ kitárult előttünk, mint közösség kevesebben vagyunk, és szegényebbek, mint voltunk 25 évvel ezelőtt.

Daráló